

A lelkigondozó mint az irgalom kapuja

Újraházasodott elváltak poszttraumás növekedése és megtérése

Tanulmányomban a szentségek vételétől eltiltott újraházasodott elváltak helyzetét elemzem a pszichológia és a spiritualitás szemszögéből. Tíz érintettel folytatott beszélgetéseimből megdöbbentő párhuzamok rajzolódtak ki. Azt találtam, hogy egyrészt tízből kilenc kliensem formálódott át a megélt házassági krízis hatására. Ezt a változást a pszichológia a poszttraumás növekedés, a vallás pedig a megtérés fogalmával írja le. Másrészt klienseim büntudata nem ott jelentkezik, ahol az egyház törvénye szerint bűnük van. Harmadrészt klienseim sorsa rávilágít, hogy a semmisségi eljárás sok esetben nem megoldás. Felvázolom, hogy mindezekből következően milyen feladatok hárulnak a lelkigondozóra/lelkipásztorra, kiemelve: a krízisben nyújtott támogatásuknak sorsdöntő a szerepe a krízis kimenetele és a hit elmélyülése szempontjából.

Kulcsfogalmak: újraházasodott elváltak, poszttraumás növekedés, megtérés, büntudat, szégyen, házasság szentsége, semmisség.

A szentségektől eltiltottak helyzetére és lelkigondozásának fontosságára egy fájdalmas történet hívta föl a figyelmemet. Egyik katolikus ismerősöm tíz éve nem járulhat szentáldozáshoz, mert olyan férfival szerettek egymásba, akit elhagyott a felesége.¹ Helyzetük hivatalos megoldását a férfi által kezdeményezett semmisségi eljárás jelenthetné, amelyet azonban nem vállalhatna tiszta lelkiismerettel, ugyanis annak idején felelőssége tudatában és szerelemből házasodott. Ismerősömet házassága hivatalos rendezésének képtelensége és mélységes vágya legalább a húsvéti szentáldozásra ismételten megszégyenítő helyzetbe hozta: bűnös asszonyként zavarták ki a gyóntatófülkéből.

Az újraházasodott elváltak helyzete nemcsak ismerősömnek, hanem az egész katolikus egyháznak égető témája. Nem véletlen, hogy a 2014. október 5. és 19. között megtartott III. rendkívüli családszinóduson, illetve a 2015. október 4. és 25. közötti XIV. rendes püspöki szinóduson az érintettek szentségeikhez engedésére tett javaslatok kavarták a legtöbb vihart. A püspök által felügyelt, személyesen kísért bűnbánati utat a Ferenc pápa által összehívott püspökök többsége elfogadható megoldásnak tartotta. A szavazatok megoszlása – 104 igen, 74 nem – megmutatta, hogy a változást sürgetők ugyan többségben vannak, de arányuk nem éri el a szükséges kétharmadot. A szinódus nem hozott megoldást, azonban felvetett az egyház identitását alapvetően érintő, évszázadok óta megoldatlan szentségtani és moráleteológiai kérdéseket. Tanulmányomban a lelkigondozói vonatkozásokat vizsgálom.

¹ A katolikus egyház törvénykönyve szerint azok, akik polgári házasságban élnek, miközben egyiküket vagy mindkettőjüket szentségi kötelék fűzi első házastársához, súlyos bűnt követnek el, melyben makacsul kitarának. Így a szentségek vételétől – közzöttük a bűnüket eltörlő gyónástól és az áldozástól is – el vannak tiltva. Lásd az egyházi törvénykönyv 915. kánonját.

MEGLEPŐ PÁRHUZAMOK

Amikor elhatároztam, hogy felkarolom a szentségektől eltiltottak ügyét, azt feltételeztem, hogy olyan emberekkel fogok találkozni, akik már elromló házasságukban krízishelyzetbe kerültek, mely krízis a válás környékén elmélyült, s a válásban összetörött személyiségüket bűnös-ként való megbélyegzettségük és katolikus identitásuk folyamatos sérülése miatt nem tudják gyümölcsözően újjáalkotni. Hamar kiderült, hogy hipotézisem téves. Nem krízisben bennragadt emberek ültek velem szemben, hanem a megtérés útját járók. Az életutak hasonló dinamikáról, megdöbbenő párhuzamokról árulkodtak. Az általam folytatott beszélgetések alapján állítom, hogy

- klienseim személyisége válási krízisük folytán (vagy épp a szentségektől való eltiltásuk alatt) oly módon bontakozott ki, ami leírható a poszttraumás növekedés kritériumaival – ennek részeként vallásosságuk a krízis előttihez képest bensőbbé, életük szervező motívumává, egész személyiségüket átható erővé vált;
- a krízisben nyújtott támogatásnak sorsdöntő a szerepe, ezért megkerülhetetlen a lelkészek és lelkigondozók felelősségének kérdése;
- klienseim életében bűn és büntudat nem ott és nem úgy jelenik meg, ahol és ahogyan az egyház az egyházi törvény alapján hagyományosan látja;
- a semmisségi eljárás egyszerűsítése és gyorsítása önmagában nem megoldás, a jelenlegi jogi procedúra mint a házasság utólagos leértékelése a szülőkre és a gyermekekre nézve is veszélyeket rejt magában.

A KRÍZIS MINT ESÉLY AZ ÉLETSZEMLÉLET TARTÓS VÁLTOZÁSÁRA

1. A poszttraumás növekedés

A traumák a személyiség két ellentétes irányú, tartós változásához vezethetnek: poszttraumás stresszbetegséghez vagy poszttraumás növekedéshez. A poszttraumás növekedés „nagyfokú kihívást jelentő életkörülményekkel való küzdelem nyomán megélt pozitív pszichológiai változás”² Richard G. Tedeschi és Lawrence G. Calhoun poszttraumás növekedésről szóló 1996-os kérdőívének faktorai:

- az élet fokozottabb megbecsülése és a *prioritásokban* bekövetkezett változások;
- melegebb, nagyobb intimitással jellemezhető *kapcsolatok* átélése;
- a *személyes erő* fokozott érzete a sérülékenység egyidejű átélésével;
- *új lehetőségek és életpályák* felfedezése a személy életében, valamint
- spirituális fejlődés, fokozott érdeklődés az élet végső kérdései iránt.

Tíz kliensemből kilenc esetében – az egyéni színezetet figyelembe véve – teljesülnek a poszttraumás növekedés fenti kritériumai.³ A „súlyos életkrízisek pozitív hatását éppen

2 R. G. TEDESCHI – L. G. CALHOUN: Poszttraumás növekedés: elméleti alapok és empirikus bizonyítékok, in KULCSÁR Zs. (szerk.): *Teher alatt... Pozitív traumafeldolgozás és poszttraumás személyiségfejlődés*, Trefort, Budapest, 2005, 38. ■ 3 Ugyan a válásról nem traumaként, hanem krízisként beszél a szakirodalom, Calhoun és Tedeschi a két kifejezést hangsúlyosan szinonimaként használja.

az étellel, a világgal és a személyes identitással kapcsolatos, korábban magától értetődőnek tekintett feltételezések megrendülése eredményezi”.⁴ Kisebbségi krízisek inkább az elhárító funkciókat mozgósítják, súlyos traumákban az elhárítások (érvédő stratégiák) helyett az életszemlélet tartós változására van esély.⁵

Gerald Caplan megkülönbözteti a fejlődéssel együtt járó *normatív*, valamint a véletlenszerű, *akcidentális* krízist. A válás az utóbbi kategóriába sorolható. Az akcidentális krízis lényeges eleme a tárgyvesztés – válás esetén halmozódnak a veszteségek. A stressz nagyságrendjét jelölő, az alkalmazkodást kívánó leggyakoribb helyzeteket felsorakoztató Holmes-skála szerint a válás a második legsúlyosabb válságesemény, melyet csak a házastárs halála előz meg.

Alább arra teszek kísérletet, hogy a poszttraumás növekedés kritériumait klienseim élettörténetének fényében mutassam be.

Az élet fokozottabb megbecsülése és a prioritásokban bekövetkezett változások

Tedeschi és Calhoun tanulmányuk elején egy rákbeteget idéznek, aki számára állapota javulásával az élet apró örömei különleges jelentőségre tettek szert. Keresztény klienseim áldásról, háláról szólnak. „Mindennap együtt felfedezzük azt a sok apró örömet, amiért hálásak lehetünk Neki” (Flóra). „Mert mindenki életében ott vannak az áldások, csak észre kell tudni venni” (Pál). „Egyre több dologban veszem észre, hogy ez az Úr munkája, az Ő ajándéka. Régebben eszembe sem jutott volna” (Rebeka).

A poszttraumás növekedés hatására a feljogosítottságérzés helyét átveszi a hála, ami fordulat a „nekem jár” érzésétől a dolgok megbecsülése, a „minden ajándék” érzése felé. Klienseim hálaérzése összefügg azzal a tapasztalatukkal, hogy egy válságos életszakasszal való megküzdés személyiségük pozitív átformálódásához vezetett, így utólag a nehézségeket is értelemmel tudták felruházni, miközben életüket tágabb, transzcendentális kontextusba helyezték.

Nagyobb intimitással jellemezhető kapcsolatok átélése

A traumából megerősödvé kikerülők rádöbbennek, hogy az addig talán a munka mellett háttérbe szorított szeretetkapcsolataik jelentik a legnagyobb értéket. „A szeretetkapcsolatok nélkül nem megy. Ez maga az élet” (Ildikó).

Tízből kilenc kliensem él elkötelezett kapcsolatban. Hatan első házasságuknál sokkal intimebb párkapcsolatban. Ketten szerzetesi életformát választottak, mely intim kapcsolat Jézussal, de a párkapcsolatban élők istenkapcsolata is lényegesen személyesebb lett. „Nem telik el nap, amit ne Istennel töltenék, és igazi, mély szeretetkapcsolatot élek meg az új férjemmel” (Orsi).

4 J. WREN-LEWIS: *A halálközeli élmények és a poszttraumás növekedés összefüggései*, in KULCSÁR Zs. (szerk.): *Teher alatt...*, i. m. 70. ■ 5 KULCSÁR Zs. – RÓZSA S. – REINHARDT M.: *A poszttraumás növekedés feltételei és empirikus vizsgálata*, Trefort, Budapest, 2006, 13. lábjegyzet.

A személyes erő fokozott érzete a sérülékenység egyidejű átélésével

„Isten megengedi, hogy elrontsuk. Én is nagyon nehéz helyzetből jöttem ki, és megtapasztaltam, hogy segít az Isten” (Ildikó). Hívó klienseimnél a sérülékenység átélése az Istenre utaltságot, gondoskodásának megtapasztalását jelenti, miközben rácsodálkoznak saját erejükre: „Pedig [a férjem] ijesztgetett előtte, hogy még egy csekket sem tudok befizetni, és biztos, hogy nem állok majd meg a lábamon. Nem lett igaza. Nagyon jól helytálltam, de akkor már ott volt velem az Isten” (Orsi). Utólag a nehézségekből való kilábalást az Istenrel való együttműködésként értelmezik.

Új lehetőségek és életpályák felfedezése a személy életében

„Sokkal tudatosabb lettem. Ehhez kellett a teljes összeomlás.” Flóra azóta bibliacsoportot vezet, egy katolikus iskola tanítójaként pedig azt tartja a legfontosabbnak, hogy a szerető Isten képét átplántálhassa a gyerekekbe: „Úgy nevelgetem őket, hogy szerető istenképük legyen. Olyan, akiben mindig bízhatnak. Igazi, szerető Atya, aki a tenyerén hordja őket.”

Házassága legmélyebb poklában Márta egy hívó hangot hallott. „Egy hang azt mondta bennem: többre vagy hivatva.” „Jézus mellett állok, fogjuk egymás kezét, a másikat pedig nyújtom, nem egyetlen embernek, hanem sokak felé, hogy az ő kezük is összekapcsolódhasson Jézuséval.” Ma egy szerzetesrend jelöltje. Ahogy Jolán is egy szerzetesközösségben talált lelki otthonra. A keresztény közösségben való aktív részvétel mind a kilenc, poszttraumás növekedést megélő kliensemre igaz. Új életpálya a nagycsaládossá válás is, amire Pál élete szép példa.

Az új életpálya szorosan összekapcsolódik a krízisből való „megváltottság” tapasztalatával, az evangéliumi örömhír továbbadásának igényével.

Spirituális fejlődés; fokozott érdeklődés az élet végső kérdései iránt

Tedeschi és Calhoun így fogalmaz: „Éppen akkor, amikor az ember a legsérülékenyebb, jelenik meg az erő érzete. A spirituális kétségéből előbukkan egy mélyebb hit.”⁶

Tízből kilenc kliensnél érhető tetten megtérés, spirituális növekedés – amely megjelenhet Isten jelenlétének mélyebb átélésében, személyesebb istenkapcsolat megélésében, a válásos hagyományok, egy egyházi közösség iránti szorosabb elköteleződésben, a hit világosabb megértésében.

Minden megtérést válság előz meg, melyben a korábbi önazonosság leépül, és egy új alakul ki. Az addigi világnézet összeomlik, a biztonság megrendül, az ember átéli Istenre utaltságát, és bizalmát belé helyezi. A megtérés tehát az Isten kezébe helyezett élet. A vele való élet.

„Nincs miért félnék. [...] A haláltól sem félek. Tudom, hogy nem történik más, mint hogy Isten áthelyez az egyik tenyeréről a másikra” (Flóra).

6 R. G. TEDESCHI – L. G. CALHOUN: Poszttraumás növekedés: elméleti alapok és empirikus bizonyítékok, i. m. 47.

„Az igazi fordulat úgy kilenc éve történt. [...] akkor és ott teljesen Isten kezébe tettem az életem. Arra jöttem rá, hogy ugyan lehet nélküle élni, de nem érdemes, és én soha többet egyetlen napot sem akarok nélküle végigélni. Azóta minden napomban ott van az Isten” (Szilvi).

„Most, hogy belegondolok, ez épp akkor kezdődött, amikor nem áldozhattam. [...] És vágyakozásomban erősen elkezdtem figyelni, hogy hol van Jézus. És már a misén kívül is éreztem” (Rebeka).

2. Poszttraumás növekedés és érett személyiség

Tedeschi és Calhoun szoros kapcsolatot feltételez a poszttraumás növekedés és az életbölcesség között: a megtapasztalt paradoxonok – a veszteségből nyereség származik; amikor az ember a legsérülékenyebb, akkor jelenik meg az erő érzete – a paradoxonokat összerakni képes, posztformális gondolkodásra ösztönöznek. A paradoxonok integrálásának képessége út az érettebb, egységesítő vallásosság felé, miközben a poszttraumás növekedés az én meghaladásával elősegíti az istenközpontúbb életet.

A 2000-es évek kutatásai alátámasztották, amit *Gordon W. Allport* már 1961-ben megfogalmazott: „az érettség annak arányában mélyül, ahogyan [...] énközpontúságunk mindinkább kikerül a figyelem gyújtópontjából”⁷. Az érett személyiség Allport által megfogalmazott kritériumainak vizsgálata azért érdekes számunkra, mert a személyiség átalakulásának egyéb, eddig nem említett vonzataira is rámutat.

Az érett személyiség kritériumai Allportnál:

- az én érzésének kiterjesztése;
- meghitt viszony másokkal;
- önfogadás;
- valóságghú percepció;
- önismeret és humor;
- egységesítő életfilozófia.

Az általam megkérdezettek közül öten számoltak be arról, hogy életük fordulópontjához köthetően jelentős önismereti igényt, illetve önismereti előrehaladást tapasztaltak meg.

„Elkezdtem olvasni, mert éreztem, hogy valami nincs rendjén. Ezek a [pszichológiai témájú] könyvek segítettek, kezdtem megismerni, meglátni magamat” (Flóra).

„Az elmúlt években együtt mélyült az Istennel való kapcsolatomban, és ismertem meg a lelki gyakorlatok, tréningek révén önmagamot” (Jolán).

„Nagyon sokat segített egy női csoport. Olyan témákat jártunk végig, mint utam magamhoz, utam a másikhöz, utam a társadalomban és utam Istenhez” (Ildikó).

„[A válság alatt] eldöntöttem, hogy akarok járni [pszichológushoz]. Így kezdődött az önismereti utam” (Orsi).

„A régi hitem már nem elég [...]. Fel kell nőnöm. És ezért nem kerülgethetem már az önismeretet” (Pál).

7 G. W. ALLPORT: *A személyiség alakulása*, Kairosz, Budapest, 1997, 308.

Az önismereti úton haladás együtt jár egyfajta öntudatra ébredéssel. Flóra arról számolt be, hogy volt férje tárgyként kezelte, Pál pedig bábnak érezte magát és első feleségét, s hogy az anyós mozgatta őket. Házasságukból való kilépésükhöz ez az állapot jelentősen hozzájárult.

Klienseim önmaguk mélyebb megismerésével párhuzamosan haladnak Isten mélyebb megismerése felé. Önismeret és istenismeret elválaszthatatlan. Allport megkülönböztet külső, énközpontú, haszonérdekű (extrinzik) és bensővé vált, érett (intrinzik) vallásosságot, mely áthatva a személyiség egészét az élet vezető motívumává, szervező keretévé válik. Intrinzik vallásosság és érett személyiség kéz a kézben járnak.

Klienseim közül heten emelték ki, hogy korábbi vallásosságuk a most megélthet képest külsőséges volt.

Jolán „ájtatos”, buzgó katolikus édesanya mellett nőtt fel, édesapja nem járt templomba. Már sok élettapasztalattal a háta mögött, édesapja haldoklását kísérve döbbent rá: „valójában édesanyám egy őrmester, aki ájtatos külsőt ölt, és édesapa volt az igaz hívő” (Jolán).

„Ha az első házasságomban maradok, valószínűleg el-eljárom misére, megszokásból. Az egész csak üres rítus. [...] Most azonban nem telik el nap, amit ne Istennel töltenék” (Orsi).

„Megkereszteltek, elsőáldozó is voltam, a lázadó kamaszkoromban aztán teljesen elfordultam a vallástól. Az egyházi esküvővel úgy voltam, hogy miért is ne. Külsőség volt, ceremónia” (Pál). Neki ma nagyon fontos a közösségük, a férficsoport és a személyes kapcsolat a papjukkal. Túlzúfolt életében a legjobban csöndre vágyik, ahol együtt lehet Istennel.

Ildikó a régi hitéről azt mondja: „ahhoz képest, amit most megélek, külsőség volt”. Mélyen hívő új férje van rá a legnagyobb hatással.

Szilvi, akinek szülei mélyen vallásosak, úgy véli, már gyermekként erős hite volt, de a bibliaiskola, a liturgia szimbólumaival való foglalkozás, a cursillón való részvétel mind mélyebb megértésre és megélésre vezették. „Most már tudom, hogy Isten akkor is velem volt, amikor nem figyeltem eléggé rá. A legnehezebb időkben is. Akkor is nyújtotta a kezét, de nem vettem észre.”

„A nagymamám erőltette, hogy kereszteljének meg, aztán az elsőáldozást, bérmálkozást, de amint megvolt a bérmálkozás, nem mentem többé misére. [...] Az egyetemi éveim alatt aztán rátaláltam egy közösségre és egy papra. Ez a közösség egyre inkább magához vonzott, és megnyitott számomra egy addig nem ismert életet.” Márta ma szerzetesjelölt, aki mindent megbeszél Jézussal.

Rebekát és vőlegényét nem eskette meg a pap, mert úgy ítélte meg, nem lesznek képesek kitartani egymás mellett. „[A szentségekről való lemondás] nem volt akkor nehéz, mert a hitem még gyerekcipőben járt.” Ahogy Rebeka egyre inkább megtapasztalta életében Isten működését, ajándékait, hiányozni kezdett neki az áldozás. Mikor immár négygyermekes szülőként megesküdhetek, már úgy vette magához Krisztus testét, „mint egy érett elsőáldozó”. Az eltelt évei alatt egyre több dologban fedezte föl Jézust. „Az a hat év, amikor a szentségektől el voltam zárva, kifinomulttá tett Istent.”

A bensővé tett vallás „olyan lelkiismerettel társul, amelynek fő jellemvonása a tökéletes elhivatottság”⁸ Ez megnyilvánul klienseim elhivatottságában valamely katolikus kisközösség iránt, benne az örömhír továbbadásának vágyával. Az Allport által leírt fejlett lelkiismeret és az elhivatottság klienseim életében legszebben a példaadás és a hitelesség igényében

kapcsolódik össze. A saját egyházuk szentségi életéből még mindig kizárt klienseim számára elképzelhetetlen, hogy áldozzanak. Nem a betű szerinti törvény köti őket. *Ahogy a szenvedés mélyén találkoztak az őket megtartó Istennel, a törvény lényegét értették meg.* „Engem nem enged a lelkiismeretem.” „Az én felelősségem, hogy megérzik-e az elfogadást, megsejtenek-e valamit a szerető Istenből, vagy továbbállnak egy spirituális jógacsoportba. Nekem példát kell mutatnom, hitelesnek kell lennem!” (Flóra).

„Ismerek olyanokat, akik mit sem törődnek a törvénnyel, és kimennek áldozni. Én úgy gondolom, nekem mint Jézus követőjének felelősségem van. Krisztus teste vagyunk, és ide egy ideje már nemcsak a katolikusokat értem, hanem minden keresztényt, sőt rajtuk is túl. De én ezen belül a katolikus egyházba születtem bele, tehát az ő szűkebb törvényei szerint kell élnem ahhoz, hogy hiteles példa lehessenek” (Szilvi).

A fenti példákon láthatjuk, önismeret és istenismeret összetartozik, és meghatározza a másokkal való kapcsolat minőségét. Új párkapcsolatukban klienseim megvalósítják az érett személyiségre jellemző készséget a meghittságra, intimitásra, részvételre, miközben felelős szerepet vállalnak a közösségekben is. Allport egységesítő életfilozófiája felől közelítve úgy is fogalmazhatunk, hogy az érett ember egy középpontból él. Klienseimnél ez a középpont Isten, akire krízisük során találtak rá igazán, és a vele való találkozás óta életútjukat, tetteiket hozzá igazítják.

Allport nyomán a poszttraumás növekedés kritériumait kiegészíthetjük a mélyülő önismeret, istenismeret (belsővé tett vallásosság) és a felelősségvállalás/elhivatottság (érett erkölcsiség) ismérvekkel.

MELLÉÁLLÁS A GÖDÖR ALJÁN

1. A melléállás

Kulcsár Zsuzsanna kutatásai szerint a poszttraumás növekedés esélyét növeli a társas támogatás.⁹ A társas kapcsolatok felértékelődését szélsőséges élethelyzetekben pszichológiai vizsgálatok mellett idegtudományi bizonyítékokkal is alátámasztja. A stressz intenzitásának fokozódásával egyre inkább az érzelmi információk átélése válik meghatározóvá, fokozódik a szuggesztibilitás és a szeretetigény.¹⁰ „Megbetegítő [...] az a helyzet, amelyben nem veszik tekintetbe az ember legmélyebb, az *együttérzésre*, a csak ezáltal elérhető nyugalomra való igényét.”¹¹ Mind a kilenc, növekedést megélt kliensem kapott személyes támogatást nehéz élethelyzetében. A továbblépést segítő kapcsolat nyolc esetben pap/lelkész vagy lelkivezető volt (csak Ildikónál nem), két esetben említik meg a pap mellett hangsúlyosan a közösséget, még hozzá a két kliensem, akik szerzetesközösségekben köteleződtek el. Hárman a pszichológust, ketten szülőt, ketten a saját gyermekeket. Szó van még védőnőről és barátnőről is.

Akik mellett pap állt a nehéz időkből, vagyis papok sugallták – Tedeschi és Calhoun szavával – a növekedéssel kapcsolatos sémákat, azok hite látványosan elmélyült. Ma mind-egyikük élő közösség tagja, többen vezető szerepet is vállalnak.

9 KULCSÁR Zs. (szerk.): *Teher alatt...*, i. m. 317. ■ 10 KULCSÁR Zs.: *Traumafeldolgozás és vallás*, Trefort, Budapest, 2009, 117. ■ 11 Uo. 43, 75. lábjegyzet.

Egyetlen kliensem van, aki éppen a támogatás hiányáról panaszkodik: „Öt percet szánt rám, és elküldött valami fizetős tréningre.” Ugyancsak ő, Tamás az, akit növekedés helyett a megrekedés jellemez, amit maga is megfogalmaz: „Nem tudok továbblépni.” Az is igaz, hogy kliensem között ő az egyetlen, aki nem maga menekült az első házasságából, hanem őt hagyták el.

2. A gödör

Klienseim minden egyedi színezet mellett is hasonló utat jártak be, útjuk egyben megtérésük története is. Egy U formát képzeljünk el, mely egy gödröt szimbolizál. Az U bal felső vége a házasságkötésük. Ahogy az U szárán haladunk lefelé, úgy süllyedtek egyre mélyebbre egy rossz vagy akár pokoli, három esetben bántalmazó házasságba, ahol megtapasztalták a szeretetlenséget, kiszolgáltatottságot. A legnagyobb kétségbeesésben, az U alján következett be a fordulat: kiléptek/megszöktek/elhagyták őket. A fordulatot több esetben is megelőzte egy megkezdett önismereti munka, és megjelent az életükben egy hiteles személy, aki támaszuk lehetett, és akinek a révén megtapasztalták a feltétlen elfogadást és az ajándékozó szeretetet. A saját lábukra állva azután rádöbentek a maguk erejére, „csodás” események sorával szembesültek, melyekben átérték Isten közreműködését az életükben. Az U jobb szárán felfelé haladva már tudták, hogy nem egyedül járnak, hanem kettesben Istennel, akivel elmélyült – egyre személyesebbé vált – a kapcsolatuk, és rábízta az életüket. Visszatekintve az U másik szárára nehéz múltjukban is meglátták Isten munkálkodását, azt, hogy semmi sem véletlen. Mindezek már a megtérés gyümölcsei.

„Sokkal tudatosabb lettem. Ehhez kellett a teljes összeomlás” – mondja Flóra, aki, miután két bőrrönddel és a gyerekekkel megszökött pokoli házasságából, megtapasztalta az erejét, hogy meg tud állni a lábán, sokak segítségét, és „azt is éreztem, hogy mindvégig velünk van az Úr”. Mostani, megoldhatatlannak tűnő helyzetéről így vall: „Teljes szívvel rábízom az Úrra, ő majd tesz velünk, amit jónak lát.”

„Ahogy egyre szűkebb lett otthon a tér, úgy nyílt tér az egyházban: a közösség és Isten felé” (Márta).

„Az első házasságom szerencsétlensége vezetett hozzá [Istenhez]. Ő már az elején tudta, hogy nem lesz hiábavaló.” „Semmi sincs véletlenül, és Isten a javamat akarja” (Orsi).

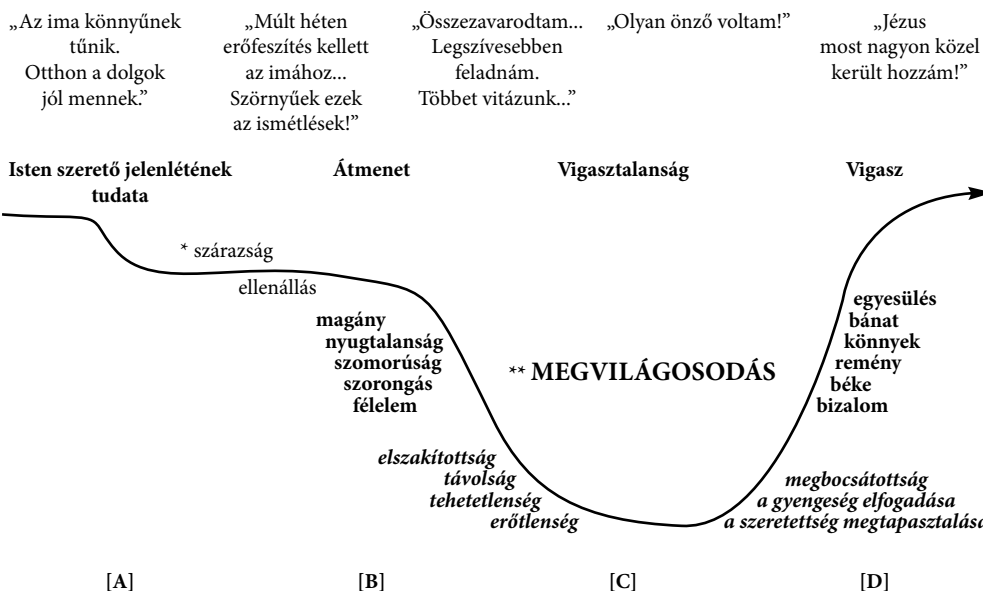
3. Párhuzam a lelkigyakorlatok útjával

Klienseim útját érdemes összevetni a lelkigyakorlatok útjával, amit a következő oldalon található ábra szemléltet.¹²

A görbe legmélyebb pontjának tapasztalata a tehetetlenség, erőtlenség. A mélypont felé vezető „lejtőn” az ember egyre inkább átlátja, hogy csapdában van, és azt is meglátja, hogy e helyzet fenntartásának tevékeny résztvevője, társfelelőse. Mégis, hosszabb-rövidebb ideig azokat a lehetőségeket keresi, amelyek elviselhetőbbé teszik e csapdalétet, amely még

¹² Az ábra forrása: J. A. VELTRI: *Orientations. Part A, Volume 2*, Guelph Centre of Spirituality, Guelph, Ontario, 1998.

Újraházasodott elváltak belső útjának összevetése az ignáci lelkigyakorlatok útjával

* Ezen a ponton a lelkigyakorlatozó imatapasztalata kezd kiszáradni – semmi sem történik; e mögött néha nem kívánt érzések rejlenek.

** A megvilágosodás során a magány, a nyugtalanlás stb. érzésében a lelkigyakorlatozó felismeri tehetetlenségét, Istentől való elszakítottágát, erőtlenségét; amikor megkapja a bánat kegyelmét, megtapasztalja a megbocsátottságot, saját gyengeségének elfogadását, valamint azt, hogy szeretett bűnös; ezt azután követik a jobb oszlopban megtapasztalt felsorolások.

mindig biztonságosabb, mint az ismeretlen. Klienseimnél ezek a próbálkozások a párterápia; a munkába és kicsapongásba menekülés; a visszatérés a bántalmazóhoz; a kitartás a bántalmazó mellett; az önfeláldozás: „az utolsó évek már csak veszekedéssel teltek. Mikor már láttam, hogy nem működik, úgy döntöttem, véremmel váltom meg a gyerekeimet. Örökre lemondok arról, hogy harmóniában éljek egy férfival, hogy boldog legyek” (Orsi). A lelkigyakorlat folyamatában ez a ragaszkodás olyan Isten (istenkép) keresésében ölthet testet, aki megtart a rendezetlenségben. A lejtmenetet kísérő érzések a magány, a nyugtalanlás, a szomorúság, a szorongás, a félelem – mind Veltri ábráján, mind klienseim életében. Az ember egy idő után belátja, hogy eddigi stratégiái – akár a vallásos menekülés, akár a megküzdési technikák – elégtelenek. Ez már a lejtő alja. Itt mindaz megkérdőjeleződik, amit addig önmagáról, kapcsolatáról, a világról, Istentől gondolt. Kérdéssé válik az addigi cél: tényleg azt akarja-e elérni, amiért eddig küzdött? Hasonlóan megkérdőjeleződnek addigi eszközei is. *A gödör aljára került ember átéli, hogy valamit összetört, és benne ő maga is összetört.* Megéli bűnösségét. Ez a teljes tehetetlenség állapota. A lelkigyakorlatban ez az a pont, amikor az Istentől való elszakítottágot megtapasztaló lelkigyakorlatozót váratlanul elárasztja Isten megbocsátó szeretete. A krízis átszenvedők esetében pedig annak van döntő jelentősége, hogy abban a folyamatban, amikor újjá kell alkotniuk önmagukat és életüket, áll-e mellettük valaki elfogadó szeretettel. Mert a saját korlátok felismerése egyben

annak belátása, hogy az ember nem válthatja meg önmagát. „Önmagunkra találni önmagunkban nem más, mint a Másikkal találkozni.”¹³

A gödör aljáról felfelé nézve a saját bűnösség miatt érzett bánat mellett megjelenik a remény, a bizalom. Ez az a pont, ahol a lelkigyakorlatozó lemond arról, hogy egymaga irányítsa életét. Elengedi mindazt, amibe eddig görcsösen kapaszkodott, mert tudja, hogy nem hullhat tovább Isten tenyerénél. Klienseim sorsfordulójában ez az élmény úgy mutatkozik meg, mint a végső tehetetlenségben önmagukban megtapasztalt döbbenetes erő.

BŰN, BŰNTUDAT, SZÉGYEN ÉS ÖNÉRTÉKELÉS

Horváth-Szabó Katalin megkülönböztet pszichológiai, morális és teológiai bűntudatot,¹⁴ és mindhárom fajtához hozzárendeli a bűntudati feszültség feloldásának módját. Pszichológiai bűntudatot egy kapcsolat megsértése miatt élünk meg, így feloldása az őszinte bocsánatkérés, kiengesztelés. Morális bűntudat akkor keletkezik, ha az egyén szembemegy az általa is vallott morális értékekkel. Feloldása a felelősségvállalás. Teológiai vagy egzisztenciális bűntudat akkor váltódik ki, amikor az egyén ráébred, hogy életével nem Isten rá vonatkozó tervét valósítja meg. Feloldása az élet megváltoztatásával lehetséges. Ez a fordulat (*metanoia*) a megtérés, mely magában foglalja az Istenhez való teljes odafordulást is. Ez a pillanat a fent elemzett életutakban a gödör alján jött el. Ebben az értelemben a rossz házasságban való bennragadás folyamatos egzisztenciális bűntudattal jár. Pál még sok év múltán is felháborodással emlékszik vissza anyósáék pénzközpontú értékrendjére, melynek ő és felesége akaratlanul is részesei lettek.

Szilvinek még nem sikerült teljességgel integrálnia életébe azt a húsz évet, melyet rossz házasságban töltött. Ezt a kudarcot legszívesebben félretenné, mint egy csomagot. E két évtized és következményei miatt egyszerre gyöttri egzisztenciális és pszichológiai bűntudat. „Húsz évig voltam házas. Ezt a húsz évet tegyük is félre. (*Jobb kezével hátralegyint.*)” – kezdte a beszélgetést, melynek közepén fordulat áll be:

„*Szilvi 11. (hosszú csönd): A férjem alkoholistá volt. (Mindketten érzékeljük, hogy a beszélgetésünkben fordulóponthoz értünk. Tiszteletet érzek iránta.)*

Lelkigondozó 11.: Az a húsz év, amit úgy egyben, mint egy csomagot, a beszélgetés elején szerettél volna félrerakni, az is hozzád tartozik.

Szilvi 12.: A következményeit nem tudom kitörölni. Nagyon sok jóvátétel dolog történt.”

Ugyancsak egzisztenciális és pszichológiai bűntudat keveredését érzem Szilvi és Ildikó panaszában arról, hogy kudarcot vallottak a hit gyermekeiknek való továbbadásában. „Abban sem sikerült időben példát mutatni. Mert amit hallottak a templomban és a hittanon, nem volt összeegyeztethető azzal, amit otthon tapasztaltak” (Szilvi). Ez az egzisztenciális bűn egyszerre érinti a múltat, a jelent és a jövőt: benne van a rossz első házasság

13 O. WIKSTRÖM: *A kifürkészhetetlen ember. Létkérdések, pszichoterápia, lelkipásztorkodás*, Animula, Budapest, 2000, 176. ■ 14 HORVÁTH-SZABÓ K.: *Vallás és emberi magatartás*, PPKE BTK, Piliscsaba, 2007.

fölötti bánat, a jelenben az a szomorúság, hogy alapvető örömeiket nem tudják megosztani a gyermekeikkel, valamint a gyermekek jövője miatti aggodalom: „Mert [ha hinne,] akkor benne is lenne egy belső erő, egy felsőbb rend, ami eligazítja, megalapozza a döntéseit.” Mit tehet a szülő? Elismeri felelősségét, bocsánatot kér gyermekeitől, igyekszik a legjobb kapcsolatot ápolni velük, és elkötelezetten keresztény, hiteles életével példát mutat az Istennel való életre. Ahogy Szilvi és Ildikó is teszik.

Pszichológiai büntudat a gyermekek kapcsán merül föl: klienseim számára a legnagyobb fájdalmat a gyermekekkel szemben elkövetett bűn okozza. „Nem enyhül. Csak ha magamnak is meg tudok végre bocsátani” (Katica). Az anyáknak évtizedek múltán is fáj, hogy gyermekeik a rossz házasságban sérültek: „Nem volt mintájuk. Nem tudják, milyen egy jó kapcsolat.” „Ártott a gyerekeknek, hogy nem szerettem az apjukat” (Szilvi). A büntudat erőssége függ attól, hogy az anya, miközben alapvetően vállalja a felelősséget a gyermekek sérüléséért, mennyire talál felmentést akár a férjével való kapcsolat rendezésére tett ismételt próbálkozásában (Flóra), akár a rossz körülmények között/ellenére gyakorolt elég jó anyaságában (Ildikó). Jolán pedig éppen a gyermeke érdekében keres új kapcsolatot.

A megbocsátás „nem egyetlen cselekvési vagy döntési tett, hanem egy fájdalmas és gyakran hosszadalmas, erőfeszítést, belátást és változást igénylő folyamat”¹⁵ A megbocsátás hosszú folyamatának mind interperszonális – eleven kapcsolatot érintő –, mind intrapszichikus szinten le kell játszódnia. Vagyis a rossz, a gyerekeket megsebző házasságukban sokáig kitartó anyáknak szükségük van gyermekek bocsánatára, és önmaguknak is meg kell tudniuk bocsátani.

Az egyház azonban nem a gyermekekkel szemben elkövetett bűn okán zárja ki az újrászereződött elváltakat a szentségek vételéből, hanem mert új párkapcsolatban, polgári házasságban élnek, miközben szentségi kötelék fűzi őket első házastársukhoz. Az egyházi törvénykönyv szerint ez súlyos bűn, melyben ők makacsul kitartanak.¹⁶ Csakhogy *a második házasságukban élők, akik nem tudták rendezni az egyház nyilvánossága előtt kapcsolatukat, a beszélgetések tanúsága szerint nem érznek morális büntudatot a folyamatos törvényszegés miatt.* „A törvények ismeretében, de el nem ismerésében elkövetett törvényszegés kiválthat ugyan gyötrődést, de ez nem tekinthető büntudatnak.”¹⁷

„Orsi 1.: [...] vasárnapról vasárnapra átélem, hogy kevesebb, bűnösebb vagyok, mint mások.

Lelkigondozó 1.: Ki mondja ezt neked?

Orsi 2.: Senki. Vagyis hát én. Én érzem így, mert ezt tapasztalom. Másként hogy magyarázhatnám, hogy engem nem engednek oda Krisztushoz?

Lelkigondozó 2.: Valóban bűnösebb vagy, mint akik mehetnek áldozni?

Orsi 3.: Nem! De az egyház ezt közvetíti. Azt, hogy én nem vagyok Isten népének egyenrangú tagja.

Lelkigondozó 3.: Úgy érzed, igazságtalanul bánnak veled, ezért tele vagy dühvel az egyház iránt.

15 Uo. 101. ■ 16 Az egyházi törvénykönyv. A *Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal*, Szent István Társulat, Budapest, 2015, 915. kánon. ■ 17 HORVÁTH-SZABÓ K.: *Vallás és emberi magatartás*, i. m. 93.

Orsi 4.: Sértett vagyok. Inkább így mondanám. Igen, az igazságtalanság fáj. Nem tudják, mi van bennem, mégis elítélnék.

Többen számolnak be megszégyenültségérzésről, amelyet helyzetük felvállalásakor élnek meg:

„Eleinte mi mentünk csak ki a rendezetlen életállapotúak közül. Felvállaltuk az állapotunkat, és ez másokat is bátorított. Egyre többen jöttek. De nem mindenki Laci atya. Egy zárandoklaton, ráadásul nagy ünnepen mentem, szintén ujjammal a szám előtt, és mikor odaértem, az atya megfogott, kirakott a sorból, és durván rám is szólt, hogy mit keresek én itt. Amíg nem volt Laci atya, minden áldozás alatt zokogtam.”

Flóra nem az életállapotát szégyelli – hiszen azt mindenki előtt felvállalja –, hanem az fáj neki, hogy egész lényében elutasítják.

„A szégyen tartalmazza az én egészének fájdalmas elítélését, és ehhez hozzájárul az a tudat is, hogy az énről mások negatívan vélekednek.”¹⁸ Mint Orsinál láttuk, a szégyen egyfajta hasadt önértékelést eredményez: mások ítélete alapján magát értéktelennek látja, még akkor is, ha saját ítélete alapján értékesnek.

Jolán is hasonló kettősséget élt meg:

„*Jolán 12.*: [...] attól kezdve a templom hátsó sora mögött álltam, mint parázna, bűnös nő.

Lelekigondozó 12.: Ki mondta neked, hogy bűnös és parázna vagy?

Jolán 13.: A plébánosunk. Ma is emlékszem a szavaira. »Asszonyom, ha a szomszéd-asszonyát gyilkolja meg, és azután megbánja, akkor feloldozom, mert az befejezett tett. De maga folyamatosan bűnben él és paráználkodik.«

Lelekigondozó 13.: Elhitted?

Jolán 14.: El. De nem egészen. [...] Abban reménykedtem, hogy tekintettel a gyermekre és a karácsonyra, megkönyörül rajtam a pap. De épp oly hidegen utasított el, mint már többször ő is és mások is.

Lelekigondozó 14.: Többszöri elutasítás ellenére sem adtad fel a reményt, hogy valaki feloldoz?

Jolán 15.: Nem hittem el, hogy nincs senki, aki másképp látja. Nemcsak a gyóntatófülkében, hanem az életben is igyekeztem bizonyítani, hogy én is érek valamit.”

Jolán elkeseredett harcot folytatott, hogy megmutassa, ő nem olyan, amilyennek látják, ő is méltó az elfogadásra. Szerencsére az utolsó pillanatban, mielőtt ez a küzdelem minden erejét kimerítette volna, megtalálta az őt befogadó közösséget.

A szégyenkezőben az a félelem is elüthető, hogy Isten nem tartja értékesnek. Rebeka arról mesél, milyen volt hat év elteltés után ismét szentáldozáshoz járulni.

18 TOMCSÁNYI T.: Bűn, büntudat, szégyen. A delegált büntudat valláslélektani és lelekigondozói megközelítése a családtörténetek kapcsán, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58 (2003/1), 161.

„*Lelkigondozó 23.: Mit éreztél?*

Rebeka 24.: Hogy méltó vagyok.

Lelkigondozó 24.: Addig úgy érezted, hogy nem vagy méltó. Kinek a szemében nem voltál te méltó?

Rebeka 25.: Úgy gondoltam, az egyházon keresztül Isten üzeni.

Lelkigondozó 25.: Az imént meséltél két történetet is, mint életed nagy pillanatait. Azokban egészen mást üzent neked az Isten.

Rebeka 26.: Tudod, az a különös, hogy amióta mehetek áldozni, már nem is hiányzik annyira. [...] Csak azt akarom mondani, hogy amikor valami miatt nem megyek misére, és otthon ülök az ikon előtt, és teázok, akkor Jézussal teázok.”

Rebeka abban az összebékíthetetlen ellentmondásban élt éveken át, hogy egyrészt az eltiltásban megélte méltatlanságát (az egyházon keresztül Isten azt üzenete neki, „méltatlan vagy, hogy hozzám jöjj”), mialatt éppen ez a hat év tette érzékennyé arra, hogy észrevegye Isten csodás munkálkodását az életében (az életeseményeken keresztül Isten azt üzenete neki, hogy „méltó vagy, hogy hozzád menjek”). *A hasadt önértékelés mellett az istenkép is hasad egy büntető, megtorló és egy elfogadó, szerető Istenre.*

Hogy a szentségektől eltiltottak az Istenről bennük élő pozitív képet megőrizhessék, az intézményes egyház és Isten között vágják el a kapcsolatot. Istent függetleníteni az intézményes egyháztól paradoxon, hiszen az egyház Krisztus misztikus teste. Ugyanakkor ez a lehetetlen szétválasztás válasz az egyház szintén paradoxonnak tekinthető törvényére, az eucharisziától való eltiltásra, hiszen az eucharisztia és az egyház egy.¹⁹

Szilvi házasságáról kimondták a semmisséget, szerelmével boldogan mentek bejelenteni házassági szándékukat, amikor kiderült: református jogrend szerint elvált férjét a katolikus egyház továbbra is házasembernek tekinti.

„*Szilvi 1.: [...] Összeomlottam. Mikor a lelkiatyámnak elmondtam, ő is sírt. (Beszélünk arról, hogy az irgalmas szívű papok is tehetetlenek, köti őket az egyházfegyelem.) Mikor fog engem az Isten elfogadni? Tudom, hogy nem az Isten nem fogad el, Ő mindenkinek adná magát, hanem a jogrend, amit az emberek készítettek, az zár el tőle.*

Lelkigondozó 1.: Szilvi, az én szívem is sír, mikor ezt a fájdalmat hallom. Mert ugyan kijavítottad magad, de mégis az csúszott ki a szádon, hogy az Isten nem fogad el.

Szilvi 2.: Látod? Ezt tette, ezt teszi velem ez a kizárás. Ahhoz, hogy megvédjem a kapcsolatomat Istennel, folyton hasítanom kell. Istenre és egyházra.

Lelkigondozó 2.: Nem akarsz Istenre haragudni.

Szilvi 3.: Mert nincs miért. Pontosán tudom, hogy az ember az, aki itt vétkes. (Több rossz élményét is megosztja Isten bűnös szolgálóiról, kezdve a katolikus leánygimnáziumi évektől máig.)”

19 „Az egyház az eucharisztia ünneplése, az eucharisztia pedig az egyház; [...] a kettő egy és ugyanaz” – mondja a későbbi XVI. Benedek pápa in J. RATZINGER: *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentalthologie*, Erich Wewel, München, 1982, 55.

A szégyenérzet – a büntudattal szemben – nem támogatja a felelősségvállalást; a szégyenkezőre jellemző, hogy a felelősséget externalizálja, az énen kívülre tolja. Az újräházasodott elváltak az egyházat teszik felelőssé a helyzetükért. A szégyenérzet negatívan korrelál a döntési szabadság kérdésével és az empátiával, pozitívan a dühvel, az ellenségességgel.²⁰ Vagyis amikor egy pap az újräházasodottat „kidobja” a gyóntatófülkéből, az tehetetlenséget, dühöt vált ki, az egyház hibáztatásához vezet, nem a saját élet átalakítása felé. Míg a büntudat a jóvátétel és kiengesztelődés felé visz, a szégyen elrejtőzésre vagy visszavágásra sarkall.

Gyakori út a „visszavágásra” a törvény tilalmának megszegése. Hogy e mögött milyen indulatok vannak, azt jól illusztrálja az alábbi megnyilatkozás: „Lesz...om, hogy mit mond az egyház! Megyek áldozni, és kész.” Ritkább út az ideiglenes eltávolodás az egyháztól, amikor az eltolt ügy „áll bosszút”, hogy be sem teszi a lábát a templomba. A szégyen által mozgósított értéktelenség- és tehetetlenségérzés folytán a szégyenérzet rendkívül destruktív lehet. Ami az összes példában feltűnő, az a mértéktelen fájdalom. A szégyenben ugyanis teljes önmaga elutasítását éli meg a személy, miközben nem kap lehetőséget a jóvátételre.

A szégyen feszültségét a szégyen megosztása és ennek során a másik részéről megélt, feltétel nélküli, vagyis egész lényének szóló elfogadás megtapasztalása oldja. *A szégyent fokozó hozzáállás helyett az azt feloldó hozzáállásra lenne szükség.*

„Antropológiailag nézve a válás ezt jelenti: »nem vagy elég« – a házastárs önértékelésének sárba tiprása.”²¹ A pozitív önértékelést egy olyan kapcsolat állíthatja helyre, melyben kielégül az ember elementáris vágya a megbecsülés iránt, megéli, hogy nem a teljesítményéért, hanem önmagáért szeretik. A kapcsolatban megtapasztalt teljes elfogadás adta vissza Flóra, Ildikó, Jolán, Katica, Márta, Orsi, Pál és Szilvi önbecsülését is. Ha ez a kapcsolat párkapcsolat, az ember egy kínzó paradoxon csapdájában találja magát: *a szerethetőség gyógyító tapasztalatának ára az egyházi törvény szerinti bűnösség, egy újabb önmagáért való elutasítottság, a folyamatos szégyentapasztalat.*

A szégyen feloldására a bűn- és jogközpontú szemlélet két megoldást kínál: az első a szexuális önmegtartóztatás, a második a szentségi házasság semmisségének kimondása (utóbbiról lásd a következő fejezetet). A „testvéri együttélés” javaslata (amennyiben az újräházasodott elváltak teljes megtartóztatásban élnek, akkor járhatnak szentségekhez)²² figyelmen kívül hagyja test és lélek egységét, és rossz példát nyújt a gyermekeknek az egészséges szexualitásról.²³

Walter Kasper bíboros a bűn- és jogközpontú felfogással szemben átfogó, egzisztenciális perspektívából szemléli a családot érintő kérdéseket: miként találják meg az emberek életük teljességét?²⁴ A lelkiség nyelvén: hogyan találkozhat lelkük mélyén saját vágyuk Isten

20 TOMCSÁNYI T.: Bűn, büntudat, szégyen, i. m. ■ 21 P. M. ZULEHNER: *Együtt és egyedül. Házások, elváltak, élettársak az egyházban*, Egyházfórum, Budapest, 1993, 40. ■ 22 II. János Pál: *Familiaris consortio* kezdetű enciklika, 84. ■ 23 A test iránti tisztelet forrása az ige megtestesülése. *Szent II. János Pál* pápa is kimondja: „a nemiség, mely által a férfi és a nő a házastársakra sajátosan jellemző cselekedetekkel kölcsönösen odaadják magukat egymásnak, egyáltalán nem biológiai tény csupán, hanem az emberi személy legbensőbb magvát érintő valóság” (FC 11). ■ 24 W. KASPER: *A család evangéliuma. Előadás a bíborosok konzisztóriumán*, Jezsuita Kiadó, Budapest, 2015, 84.

rájuk vonatkozó tervével? Kasper is megemlékezik azokról az új házasságot kötöttekről, akik az első házasságukban megélt keserűség után új kapcsolatukban teljességet, „egyenesen mennyei ajándékot”²⁵ élnek meg. Ebben a mennyei ajándékban sok minden van, az éretté válástól a sok szenvedés utáni otthonra találáson át Isten kegyelmének megtapasztalásáig. *Paul M. Zulehner* gazdagon megajándékozottnak mondja őket, akik ezt az ajándékot az egyház teljes közössége érdekében is kapták, hogy megtanulhassuk tőlük: a teljesítménynél több a kegyelem, és az utolsó szó Isten előtt nem a bűn, hanem Isten szeretete.²⁶ Így válhatnak az újránházasodott elváltak, akik a jog nézőpontjából megoldhatatlannak tűnő, bosszantó problémát jelentenek, isteni perspektívából Isten irgalmának és szeretetének tanúságtevőivé.²⁷

A SEMMISSÉGRŐL

Walter Kasper a bíborosok 2014. februári rendkívüli konzisztóriumán tartott előadásában a semmisségi eljárásokkal kapcsolatban három javaslatot is megfogalmazott. A technikai javaslat a semmisségi eljárások leegyszerűsítése és felgyorsítása, melyet Ferenc pápa 2015. szeptember 8-án kiadott *Mitis iudex* kezdetű motu proprio-jaival meg is hirdetett.²⁸ Kasper másik javaslata szerint minden ügy mögött egyedülálló személyes méltósággal rendelkező személy áll, így az eljárásokat lelkipásztori és lelki beszélgetésekbe kell illeszteni. De ennél is tovább megy, mikor felveti: vajon szükséges-e a jogi út, mely nem isteni jogon létezik, csak történelmi képződmény? Helyette lelkipásztori-spirituális eljárást javasol, amelyet püspöki megbízás alapján a lelki élet terén tapasztalt pap mint penitenciárius vagy püspöki helynök folytat le.²⁹

Az egyházi dokumentumok nem foglalkoznak a semmisségi eljárások lélektani hatásával, bár Kasper javaslata mögött felfedezhetjük az erre való érzékenységet. A semmisséggel kapcsolatban *Elisabeth Mackscheidt*³⁰ már húsz évvel ezelőtt felhívta a figyelmet a teljes házasság utólagos leértékelésének veszélyeire. Úgy véli, hogy amikor a házasfelek éppen túl vannak egy konfliktusokkal terhelt, egymás leértékelésében bővelkedő időszakon, közös történetük semmisnek nyilvánítása helyett éppen arra lenne szükségük, hogy tudatosítsák: elköteleződésüket egymás mellett kezdetben komolyan gondolták, és kapcsolatuk, annak minden fájdalmas tökéletlenségével együtt, saját élettörténetük integráns része. Csak múltjuk elfogadásával nyílik esély a válás utáni éreésre és a békeség megtalálására. Szülői szerepük szempontjából is veszélyes a semmisség kimondása, hisz az anya és apa

25 Uo. 50. ■ 26 P. M. ZULEHNER: *Együtt és egyedül*, i. m. 116. ■ 27 Klienseimnek a maguk súlyos krízishelyzete folytán megindult átalakulása szorosan kapcsolódik az őket a szentségektől eltiltó egyház Ferenc pápa által meghirdetett megújulásához. Ferenc pápa ugyanis *Evangelii gaudium* kezdetű apostoli buzdításában az egyház megtérését sürgeti, melyre a pápaság megtérésével maga is példát mutat (EG 32). A pápa mindenkit személyesen kísért növekedési folyamatra hív (EG 169), az evangélium szellemében élt életre, melynek alapja a Krisztussal való személyes találkozás. Klienseim a megtérés útján példát mutathatnak az őket bűnösnek kezelő intézményes egyháznak. ■ 28 „...a püspök a maga Egyházában, melynek pástora és feje, magától értetődően bír is a rá bízott hívek körében” FERENC PÁPA: *Amoris laetitia* kezdetű apostoli buzdítás, 244. ■ 29 W. KASPER: *A család evangéliuma*, i. m. 54. ■ 30 R. RÜBERG (szerk.): *Im Widerspruch!? Zur kontroverse um die wiederverheirateten Geschiedenen. Beiträge, Dokumente, Reaktionen*, Kevelaer, Butzon [und] Bercker; Klens Verlag, Düsseldorf, 1995, 66–74.

a válás után is szülőpár marad, akiknek minél jobb együttműködésre kell törekedniük a gyerekei érdekében. Végül *a gyermekek szemszögéből sem veszélytelen a semmissé nyilvánítás: ők ugyanis arra vágyakoznak, hogy szeretetből születettnek tudhassák magukat*, és még felnőttként is szenvednek attól, ha a szülei leértékelik egykori házasságukat.

Klienseim közül négyen kezdeményezték a semmisséget, négy kliensemben merülnek fel kételyek az első házasság semmissé nyilvánításával kapcsolatban, egyikük pedig nem akart válni, így a semmisség kimondása sem áll érdekében.

Mackscheidt kételyei megszívlelendők, felvetései több kliensem véleményével egybecsengenek. Flóra mind a szülőpár együttműködése, mind a gyerekek szempontjából veszélyt lát a semmisségi eljárásban: „Harmóniában élünk, jóban vagyunk a volt férjemmel, az ő feleségével, Barnabást [Flóra élettársa] is mindenki szereti és elfogadja a családban. Kár lenne ezt egy semmisségi eljárásért felrúgni” (Flóra).

„*Flóra 10.*: [...] Meg hát a gyerekeim megkérdezték, hogy anya, akkor mi is semmik vagyunk? Erről jut eszembe, hogy a bátyám nemrég kötötte a második szentségi házasságát, és egész elszörnyedtem, mit élhetnek át a felnőtt gyerekei, mikor az apjuk kimondja a holtig szóló igent. Amit a gyerekek anyjának már egyszer kimondott.

Lelkigondozó 11.: A te gyerekeid is hasonló helyzetbe kerülnének.

Flóra 11.: (Döbbenet.) Ezt még soha nem kapcsoltam össze!”

Jolán a gyermekáldást nem tudja összeegyeztetni a semmisséggel: „Azon gondolkodtam el, hogy ha a házasságunk semmis, akkor a gyerek is semmis. Márpedig ezt a gyereket ennek a házasságnak köszönhetem, és ő az egyik legnagyobb kincs az életemben.”

Pál keresőnek vallja magát, tele van kérdésekkel, melyek az egyre személyesebbé váló és egyre elkötelezettebb hit útján vezetik. Reflexiójában az ember által csűrhető-csavarható törvény áll szemben az Isten transzcendenciáját, immanenciáját és misztériumát kifejező, az ember által kikezdehetetlen szentséggel és a kegyelem élő tapasztalatával. Amit Pál feszeget, olyan szentségtani kérdés, melynek megválaszolásával évszázadok óta küzd a teológusok legjava.

„Szóval a kérdésem az, hogy ha a mostani házasságomban megtapasztalom Isten kegyelmét, holott nem szentségi, viszont az előző szentségi volt, de ott nem volt jelen az Isten, akkor a semmisség kérése csak papír, csak a törvénynek való megfelelés, de nem az az Isten hangja. Meg ha semmissé lehet tenni egy szentséget, akkor ez játék a szentséggel. A szentséggel nem lehet játszani, mert akkor már nem szentség.”

Orsi épkezláb indoklása a szeretetkapcsolatok talajáról kérdőjelezi meg a semmisséget, rámutatva legnagyobb abszurdumára: Isten tervét nem lehet semmisnek kimondani.

„A semmisség nem nekem fontos, hanem az intézményes egyháznak. Az én szememben [az első házasság] nem semmis, hiszen szerettem a férjem, gyermekeink születtek, Isten szemében sem semmis, hiszen ő vezetett ezen az úton. Egy olyan

perben lenne semmis, ahol megint csak olyanok mondanának ítéletet az életem egy részéről, akik nem ismernek.”

Az eskető lelkipásztor és a nagyszülők felelősségére hívja föl a figyelmet, hogy a semmisséget kezdeményező négy kliensből három házassága a nem tervezett gyermek érkezése miatt jött létre. „Mikor készültünk a lakodalomra, legszívesebben világgá futottam volna” (Katica).

Négyből ketten, Ildikó és Szilvi húszévi bántalmazó kapcsolatból szabadultak. Számukra a semmisség kimondása ennek a húsz évnek a lezárása is volt. Magáról az eljárásról nem beszélnek, csak azt említik meg, hogy sokáig húzódott. Márta és Katica megalázó procedúráként élték meg a semmisségi eljárást.

„Márta 14.: (A legmegalázóbb a két kihallgató pap részletekbe menő érdeklődése volt a nászéjszaka és egyéb éjszakák részletei iránt.) Mintha levetkőztettek volna. Nem! Még annál is rosszabb: mintha a bőröm alá néztek volna.

Lelkigondozó 14.: Megalázó volt, ahogy intim részletekben kotorásztak. Vajon ez volt az ára a szabadságnak?

Márta 15.: Sehogy sincs ez így jól. Beszennyezi a házasságot. Ahogy ez a bizonytalanságban tartás is iszonyú volt. Rettegve vártam és csak vártam a levelet. Pedig én pontosan tudtam, hogy ez a házasság érvénytelen. A lelkigyakorlaton Jézussal is megbeszéltem, Ő is tudta.”

Ugyanakkor a semmisség felszabadít egy érett döntés nyomán való elköteleződésre. A felszabadulás és a „helyre kerülés” örömről tanúskodik Márta és Katica vallomása. Mindkettőben helyet kap a megbocsátás is: Katica és az őt az első házasságára kényszerítő édesapja között helyreáll a béke, ahogy Márta és egykori férje is megbékélnek egymással.

„Katica 8.: A semmisségi eljárás is rossz volt. (Hirtelen megváltoznak a vonásai.) De ami utána jött! Nem is az, amikor kézhez kaptam a papírt, mert akkor csak azt éreztem, hogy na, ez is megjött. Hanem amikor kiszolgáltattuk egymásnak a szentséget. (Az egész arca átszelleml, szinte ragyog.) Azt éreztem, hogy... (Elcsuklik a hangja.) ...hogy megbocsátatnak a bűneim. Megtisztultam!

Lelkigondozó 8.: Mit tett veled az a pillanat?

Katica 9.: Leírhatatlan. Látod, most is sírok az örömtől, pedig már sok éve történt. Azt tette, hogy... mint mikor húsz év raboskodás után kiszabadul egy madár.”

Nyolc beszélgetés a semmisségről arra figyelmeztet, hogy a semmisségi eljárás egyszerűsítése és gyorsítása önmagában nem oldja meg az újrَاهázasodott elváltak problémáját. Akik szerelemből házasodtak, azok számára a semmisség kimondása tisztességtelenség, egykori szabad döntésük és szerelmük megtagadása. A semmisséget bonyolítja a gyermekek kérdése: gyökereiktől fosztja-e meg őket, ha az a házasság, melyből születtek, semmis? Másrészt leértékelődik a szemükben a szentség fogalma? A beszélgetések arra is felhívják a figyelmet, hogy a jogi procedura mennyire megalázó lehet. Látható, hogy a Kasper által javasolt lelkipásztori és lelki beszélgetések nélkülözhetetlenek, hiszen azok nyújthatnának

segítséget a kérdések megválaszolásában, a múlt tisztas lezárásában és az élettörténetbe integrálásában. A jogi eljárás helyett bevezetendő – ugyancsak Kasper által felvetett – lelkipásztori-spirituális eljárástól pedig azt lehetne várni, hogy az érintettek szenvedését – további megalázások helyett – transzcendens perspektívába, Isten tervének összefüggésébe és Isten szeretetének erőterébe emeli.

LELKIGONDOZÓI MEGFONTOLÁSOK

1. *A krízisbe kerültek megszólítása.* Akkor van esély poszttraumás növekedésre, benne spirituális növekedésre és valódi megtérésre, ha a lelkigondozó elérhető a krízisbe került ember számára. Ennek intézményes formájára tesz javaslatot a 2015-ben a család hivatásáról tartott püspöki szinódus is, mely zárójelentésében a meghallgatásra és a közvetítésre specializálódott egyházmegyei központok létrehozását sürgeti.³¹ Ezek adnának teret többek között az újravezényesített elváltak visszaintegrálását előkészítő úgynevezett bűnbánati alkalmaknak, melyek témái: az elváltak hogyan viselkedtek gyermekeikkel, tettek-e kísérletet a kibékülésre, milyen az elhagyott fél helyzete, milyen következményekkel jár az új kapcsolat a család többi tagjára és a hívek közösségére nézve, milyen példát ad új kapcsolatuk a házasságra készülő fiataloknak?³² Az intézményesedésben ugyanakkor benne rejlik a veszély, hogy a kísérés egy elvárásrendszernek való megfeleléssé sekélyesedik.

Plébániai szinten vagy egyházi keretek között működő mentálhigiénés segítőközpontok, (szerzetesi) közösségek által szervezhető gyászcsoporthozott keresztülhúzott élettervűeknek, önismereti csoportok, lelkigyakorlatok vagy imacsoportok a megcsalott reményűeknek.³³ Fontos lenne, hogy az egyház hirdesse ezeket a fórumokat, és ne tekintsen vetélytársként a lelkigondozókra.

2. *Az egész család érintett.* A lelkigondozónak, aki tudja, kilépőben és otthagytban gondolkodni ártó leegyszerűsítés, a szétesett család minden tagja számára elérhetőnek kell lennie. Külön odafigyelést kellene kapniuk a gyermekeknek (jelenleg leginkább a plébániai hitoktatók részéről), illetve az elváltak felnőtt gyermekeinek, *különös tekintettel a hitszerűlés veszélyeire.*³⁴

3. *Szégyen és büntudat.* A sajnálatosan sok lelkipásztor részéről tapasztalható *bűn- és jogközpontú, a szégyent erősítő hozzáállás helyett a szégyent feloldó viszonyulásra van szükség.* Emellett teret kell adni a rossz első házasság következményeiből fakadó – leggyakrabban a rossz házasságban való bennmaradás okozta egzisztenciális és a gyermekek sérülése miatti pszichológiai – büntudat megjelenésének, az önvizsgálatnak, a körülmények

31 A Püspöki Szinódus zárójelentése a családról Ferenc pápának. A Püspöki Szinódus 14. Rendes Közgyűlésének (2015. október 4–25.) záróokmánya „A család hivatása és küldetése az Egyházban és a mai világban” témakörben (2015), Szent István Társulat, Budapest, 79. pont. ■ 32 Uo. 85. pont. ■ 33 Legismertebb az Emmánuel közösség AVE kurzusa, 2016-tól már nemcsak egyedülálló szülőknek, hanem újravezényesített elváltaknak is; ingyenes lelkigondozást nyújtó központ például a ferences Kilátó vagy a jezsuitáknál működő Oázis. ■ 34 E tanulmány kereteit messze meghaladja, hogy az elváltak gyermekeinek hitszerűléssel foglalkozzon, érdemes lenne azonban ennek formáit, okait, dinamikáját kutatni, megfontolásokkal segítve a hit-től szüleik rossz házassága miatt eltávolodottak lelkigondozását.

vizsgálatának, a racionális felelősségvállalásnak, továbbá a bűnbánat könnyei révén a büntudati feszültség oldódásának.

4. *A kettős hasítás feloldása.* A tiszteleten, empátián alapuló lelkigondozói attitűd elősegíti az önértékelés helyreállítását, az önefogadást, ami pedig könnyebbé teszi az érintettek önmaguknak való megbocsátását. Ez megerősítően hat vissza az önefogadásra, ami pedig a másoknak való megbocsátás alapja. Mindez szabaddá teheti az önértékelés hasításának megszüntetésére. A lelkigondozón keresztül az *irgalmas egyházzól nyert tapasztalat* pedig feleslegessé teheti az Isten és az egyház közötti hasítást. Az sem mellékes, milyen egyházképet közvetít a lelkigondozó.³⁵
5. *Házasságrendezés.* Az újránházasodott elváltak az egész egyház előtt rendezett helyzetre vágnak. A semmisségi eljárás mint lehetőség felvetésénél átbeszélendők annak pozitív és negatív lélektani következményei mind a szülők kapcsolatára, mind a gyerekekre nézve. Nagyon fontos lenne a megtett utat az egész közösség számára láthatóvá tenni, jelenleg ugyanis a válás és újránházasodás kihívásainak személyes feldolgozása és a közösségbe való teljes jogú integrálódás igénye között feszültség áll fenn.³⁶ Mind az egyén, mind a közösség szempontjából szükség lenne az újránházasodott elváltak számára bűnbánati rituálé kidolgozására.
6. *Megelőzés.* A nem tervezett gyermek érkezése miatt létrejött házasságok vagy a „megkeresztelt pogányok”³⁷ szokásból megtartott templomi esküvőinek nagy száma a nagyszülők és főként az eskető lelkipásztor felelősségére irányítja a figyelmet.³⁸ A jelenleginél sokkal komolyabb és személyre szabottabb házasság-előkészítésre lenne szükség, amelybe minél nagyobb számban be lehetne vonni erre alkalmas, elhivatott világiakat.³⁹

ZÁRSZÓ

Az újránházasodott elváltak helyzete paradox. A katolikus egyház hatályos törvénye alapján olyan feloldhatatlan ellentétbe kényszerülnek – a szeretet bűn –, melynek megoldása csak a legprimitívebb elhárító mechanizmusok működtetésével lehetséges: az egyházhoz és az Istenhez való viszonyban a hasítást látjuk, a semmissé tétel pedig egyfajta meg nem történtté tevésként vagy tagadásként is értelmezhető. Ugyanakkor az általuk átélt súlyos krízis a személyiség minden dimenzióját érintve lehetővé teszi személyiségük érettebb

35 *McPartlan* a patrisztikus kor egyház- és eucharisztiafelfogásához vezet vissza olvasóját, hangsúlyozva: nem az egyház élteti az eucharisziát, hanem az eucharisztia az egyházat. (P. MCPARTLAN: *Az üdvösség szentsége. Bevezetés az eucharisztikus egyháztanba*, L'Harmattan, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest, 2015.) Az eucharisztia által élő egyházzól ráadásul ökumenikus egyetértés körvonalazódik: „Isten népének közössége az eucharisziában lesz teljesen nyilvánvaló” (*Limai dokumentum*, Eucharisztia, 19). Ebben az értelemben eucharisztia és egyház lényegét illetően egy. ■ 36 A freiburgi érsekség 2013-ban kiadott *Handreichung* [Útmutatás] című dokumentuma lehetségesnek tartja az új kapcsolat megáldását egy bűnbánati szertartás keretében. ■ 37 Ez Walter Kasper találó kifejezése azok tömegére, akik ugyan meg vannak keresztelve, de nincsenek evangelizálva, in W. KASPER: *A család evangéliuma*, i. m. 12. ■ 38 Itt válik életbe vágóvá a szentségtani kérdések tisztázatlansága. Ha elfogadjuk, hogy a szentségek a hit szentségei, és csak hitben hatnak, akkor a katolikus templomokban kötött házasságok nagy része eleve semmis. ■ 39 A Sapientia Szerzetesi és Hittudományi Főiskolán jelenleg is folyik jegyesoktató-képzés házaspárok és lelkipásztorok számára.

szinten való újraépülését, hitük látványos elmélyülését, a törvény lényegének megértésével egy belülről fakadó erkölcsiség kialakulását, a közösség iránti felelősségvállalást és elkötelezettséget.

Az újrահázasodott elváltak értő kísérésének már felbomló házasságuk krízisekor el kell kezdődnie, hogy válságukból megerősödve kerülhessenek ki, Isten felé növekedve. A lelkigondozás további feladata a rossz döntések és a gyermekek sérülése miatt keletkező bűntudat feldolgozásában, a séggyen oldásában, az önértékelés, illetve Isten és az egyház hasításának feleslegessé tételében és a semmisség kezdeményezésének átgondolásában nyújtott segítség.

A szerző az Antropos Mentálhigiénés Módszertani Központ és az Oázis Lelkigondozó és Mentálhigiénés Szolgálat lelkigondozója.

Beáta Sólyom: Der Seelsorger als Tor der Barmherzigkeit Posttraumatisches Wachstum und Bekehrung wiederheirateter Geschiedene. *In dem Aufsatz habe ich die Lage der wiederheirateten Geschiedenen aus der Sicht der Psychologie und der Spiritualität dargestellt. Im Schicksal der Betroffenen wurden überraschende und des weiteren Nachdenkens würdige Parallelen sichtbar: meine Klienten haben eine innere Verwandlung erlebt, die aus der Sicht der Psychologie als posttraumatisches Wachstum, aus der Sicht der Spiritualität als Bekehrung zu beschreiben ist. Zweitens, ich habe die Erfahrung gemacht, dass meine Klienten kein Schuldgefühl hinsichtlich der Tatbestände haben, die nach dem Kodex des kanonischen Rechts als Sünde gelten. Sie fühlen sich schuldig für ihre schlechte vorherige Ehe, die die Kinder tief beschädigte, aber halten es für Unsinn, das liebevolle Zusammenleben mit dem neuen Ehepartner als Sünde zu erleben. Drittens, das Schicksal meiner Klienten macht es klar, dass die Eheannullierung in vielen Fällen keine Lösung bringt. Schließlich gebe ich eine Übersicht über die Möglichkeiten und Aufgaben der Seelsorger, wobei betone, dass ihr Beistand in der Krise bestimmt, ob daraus ein Wachstum hervorgeht, das auch den Glauben vertieft.*

Schlüsselwörter: *Wiederheiratete Geschiedene, Posttraumatisches Wachstum, Bekehrung, Scham und Bedenken, Sakrament der Ehe, Eheannullierung.*

